

Dorthe Chakravarty
Hanne Mortensen

DE DANSKE KVINDERS HISTORIE

2. udgave

systime ▶

Dans ce d

Banlieues :

« Nous », comble

Présidentielle : «
à dire »

La France vue pa
doivent être valo

Rixes entre banc

À la une

Tout France Mo

Guerre en Ukra

Indholdsfortegnelse

Forord	6
1: 1770-1850 Den tidlige kvindesag	9
Den amerikanske bølge	9
Den franske bølge	11
Den engelske bølge	13
Oplysningstidens tanker om kvinder	14
Kvindes rolle i den traditionelle bondefamilie	16
Kvindes ægteskabelige rettigheder før grundloven	17
Kvindesag i verden	18
2: 1850-1915 Fra grundlov til stemmeret	23
Industrialiseringen	23
Alkohol og hattedamer	25
Arbejderkampen og kvinderne	26
Det moderne gennembrud og sædelighedsfejden	28
Uddannelse	30
Kvinder på universitetet	32
Prostitution	34
Husholdning som uddannelse	34
Kvinder i sygeplejen	36
Kampen om stemmeretten	37
Argumenter for og imod stemmeret	38
Stemmeretten kom	43
Den internationale kvindekamp	44
3: 1915-1940 Seksualitet og børnebegrænsning	49
Tiden efter 1. Verdenskrig	49
Brud med tabuer om seksualitet og prævention	52
Befolkningsregulering	58
Den gode samfundsborger	59
4: 1940-1960 Kvinder i krigstid og fredstid	63
Husmoderen, soldat på hjemmefronten	64
Rosie the Riveter – kvinderne på fabrikken	65
Kvinder i uniform	68
Kvinder i modstandsbevægelsen	70
Kvinder på den forkerte side	71
Tyskerpigerne	72
Efterkrigstiden - kvinde og køkken	74
5: 1960-2000 Velstandsboom og kvinder i protest	79
Velstanden og velfærdsstaten	79
Ny husmoderrolle	79
Flere kvinder på arbejdsmarkedet	82
Rødstrømperne – den nye kvindebevægelse	84
Lige løn for lige arbejde	88

"Landstinget for Kvinders Valgret" på besøg i Landstingssalen i 1913. Kvinderne sidder ved de borde i Landstinget, som på grund af valglovene kun var til mænd. To år efter at billedet blev taget, fik kvinderne også adgang til at deltage i det politiske arbejde i hele Rigsdagen.

Dans ce d

Banlieues :

« Nous », comble

Présidentielle : «
à dire »

La France vue pa
doivent être valo

Rixes entre band

À la une

Tout France Mon

Guerre en Ukra

2: 1850-1915 Fra grundlov til stemmeret

Perioden efter 1849 var stærkt præget af den nye grundlov, som bragte demokrati til Danmark. Eller i hvert fald til de ustraffede, danske, mandlige familieoverhoveder over 30 år. Kvinderne måtte, sammen med tjenestefolkene, vente til Grundloven af 1915, inden almindelig stemmeret var opnået.

Årene fra 1850 til 1915 var også præget af alle de samfundsændringer og ændringer i levevilkår, som den første industrialiseringsbølge bragte med sig. Derudover fik flere kvindelige forfattere udgivet deres bøger, og spørgsmål om kønsroller og seksualitet begyndte at blive diskuteret i det offentlige rum.

Den generelle samfundsudvikling fik stor indflydelse på kvinders liv i 1800-tallet. Hvad betød industrialisering og urbanisering for kvinders muligheder for uddannelse og arbejde? Hvilken indflydelse havde det på hverdagslivet? Hvordan var mulighederne for uddannelse og arbejde for fattige og for rige kvinder?

Industrialiseringen

Industrialiseringen bragede for alvor igennem i Danmark fra 1870'erne og frem. Den medførte en vandring fra land til by og ændrede dermed levevilkårene for tusindvis af familier.

Før industrialiseringen var familien som en enhed primært et arbejdsfællesskab, hvor alle medlemmer arbejdede og boede det samme sted. Familierne var stort set selvforsynende. Med industrialiseringen opstod de nye arbejderfamilier. Hos dem skulle alle medlemmer så vidt muligt bidrage til husholdningen ved arbejde uden for hjemmet.

Familielivet i byerne var anderledes end familielivet på landet. I byerne medførte industrialiseringen grundlæggende, at familien blev splittet i hverdagen og ikke havde hjemmet som kerne for samvær og arbejde. For arbejderkvinderne betød industrialiseringen, at nogle forlod hjemmet og tog lønnet arbejde. For kvinden fra borgerskabet betød den, at hendes mand forlod hjemmet og overlod hende til en dagligdag i hjemmet med ansvar for husholdning og børn.

At kvinder arbejdede, var selvfølgelig ikke nyt, men at kvinder tog industriarbejde uden for hjemmet, var det nye, som industrialiseringen bragte med sig.

En dagløn for en kvindelig arbejder i slutningen af 1800-tallet var omkring halvdelen af daglønnen for en mand. Men i arbejderfamilierne var der brug for begges løn, for at familien kunne fungere. I borgerskabsfamilierne var kvinden fuldstændigt afhængig af mandens lønindtægt.

Tabel over ansatte og indtjening ved I.H. Rubens Dampvæveri, 1873

	Antal arbejdere over 18 år/ gennemsnitlig løn	Antal arbejdere fra 13-18 år/ gennemsnitlig løn	Antal arbejdere under 13 år/ gennemsnitlig løn
Mænd	48/ 8 rigsdaler	2/ 5 rigsdaler	1/ ikke oplyst
Kvinder	200/ 4 rigsdaler	23/ 3 rigsdaler	8/ 1,5 rigsdaler

1 rigsdaler = 2 kroner (møntenheden ændredes til kroner i 1875)

Omkring århundredeskiftet arbejdede ca. hver tredje kvinde i København i en lønnet fuldtidsstilling. 9,6 timer om dagen, seks dage om ugen. De lønarbejdende kvinder arbejdede typisk på fabrik eller som vaskekone, rengøringskone, lærerinde, syerske eller som tjenestepige. Arbejdsforholdene og lønnen afhang af, hvilket arbejde der var tale om. En fabriksarbejder tjente mere og havde større frihed end en tjenestepige, da tjenestepigerne ofte boede hos deres herskab. Dermed var deres liv langt mere overvåget end fabriksarbejderens. Til gengæld var et fabriksarbejderliv ofte fysisk hårdt.

Ida Jessen, ufaglært kvindelig arbejder

“ På fabrikken i Hillerødgade måtte vi stå i bøjet stilling og ryste sukkeret sammen i kasser til disse havde nået den rette vægt. Derefter måtte vi løfte de firs pund (40 kg) tunge kasser op på en bænk, hvor så snedkeren slog dem til. Min datter kunne i længden ikke tåle dette strenge arbejde. Når hun stod sådan bøjet i længere tid, løb blodet ofte ud af både næse og mund.

PS: Raske Fjed: Ti arbejdende Kvinders Livserindringer. Jespersen og Pio, 1932.

Kvinder havde ikke ret til at bestemme over egen indtægt, eje ejendom, starte egen virksomhed, lægge sag an mod nogen eller optage banklån. Kvinder, undtagen enker, var juridisk umyndige. Gifte kvinder kunne med andre ord altså godt gå på arbejde og tjene penge, men det var deres mænd, der fik udbetalt lønnen. Ugifte kvinder over 25 fik dog i 1857 personlig myndighed og dermed råderet over de penge, de selv tjente. Gifte kvinder fik med en lov fra 1880 ret til det samme. Først i 1925, hvor der kom en ny ægteskabslov, blev kvinden stillet lige med manden i forhold til at kunne optage lån, arve osv. I forfatteren Henrik Ibsens (1828-1906) teaterstykke *Et Dukkehjem* (1879) er kvindens manglende ret til selv at optage lån et mindre tema. Stykket er en udviklingshistorie om kvinden Nora, der ender med at forlade sit trygge borgerhjem med mand og børn, fordi hun indser, at det liv, hun har levet, har været falsk. Hun bliver nødt til at lære sig selv at kende, før hun kan være noget for andre. I stykket forfalsker Nora i hemmelighed sin fars underskrift for at kunne låne penge. Som kvinde kunne hun ikke låne selv.

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « Il à dire »

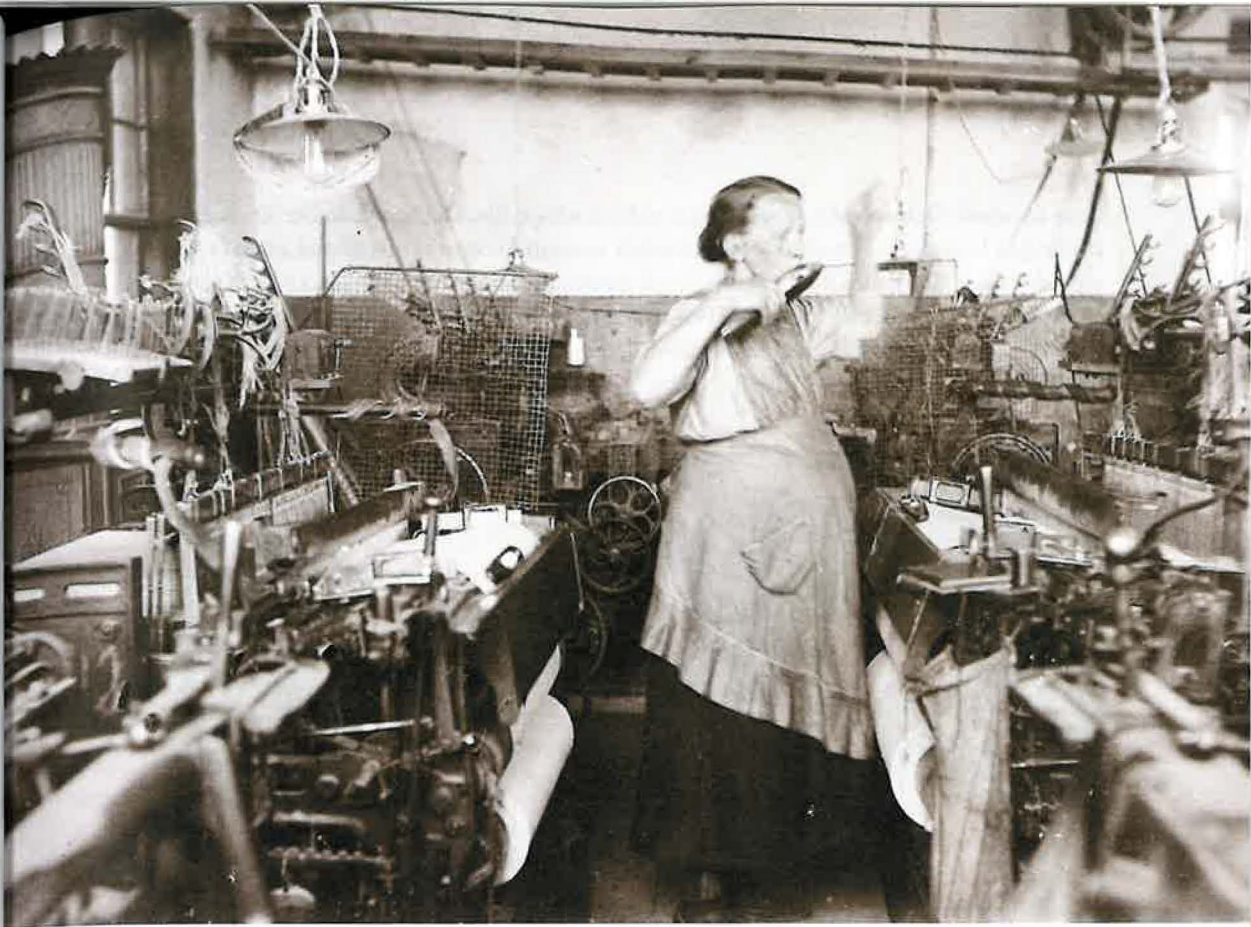
La France vue par doivent être valori

Rixes entre bandes

À la une

Tout France Monde

Guerre en Ukraine négociations raler

Figur 2.1 De fleste kvinder stoppede ikke med at arbejde, selv om de var gravide. Familierne var afhængige af deres løn. I Danmark stillede Fabrikksloven fra 1901 krav om, at kvinder skulle holde fri i fire uger efter en fødsel. Mange kvinder valgte alligevel at begynde umiddelbart efter fødslen. Fotoet viser en gravid arbejder på et tysk bomuldsvæveri, ca. 1920.

De fuldtidsarbejdende kvinder fra arbejderklassen arbejdede lige så mange timer på fabrikkerne som mændene. Derudover var deres hverdag præget af tøjvask, indkøb, madlavning, rengøring og børnepasning. Mange kvinder var i perioder deltidsansatte, når det var muligt, eller når der ikke var nok arbejde at få. Samtidig var mange kvinders liv påvirket af, at deres ægtemænd tilbragte deres sparsomme fritid på værtshusene. Druk var et reelt problem for familierne og for samfundet.

Alkohol og hattedamer

Afholdsbevægelserne voksede i denne periode, og der opstod flere alkoholfri restauranter. Som forsøg på alternativer til værtshusenes drukkultur blev der solgt kaffe fra vogne på gaderne. Det var ofte kvinder fra borgerskabet, der stod bag disse alkoholfri tilbud. Sandsynligvis fordi det var dem, der havde overskuddet til det. Disse engagerede kvinder stod også bag andre forsøg på at hjælpe arbejderklassens mænd, kvinder og børn. Hjælpen kunne være udlevering af mad eller tøj. Mange politisk engagerede arbejdere betragtede

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « Il à dire »

La France vue par doivent être valori

Rixes entre bande

À la une

Tout France Mond

Guerre en Ukrain négociations rale

disse kvinders filantropiske arbejde med afsky, fordi de tilhørte borgerskabet. De mente, at hjælpen kunne være med til at udsætte den revolution, som skulle få den undertrykte arbejderklasse til i fælles kamp at ændre på samfundets uligheder. Denne kritik af kvinderne medførte, at de blev kaldt for "Hattedamer". Betegnelsen hang sammen med, at det kun var borgerskabets kvinder, der havde råd til og mulighed for at gå med store og flotte, men dog upraktiske hatte.

Figur 2.2 Den danske forfatter Herman Bang (1857-1912) står til venstre i billedet blandt en flok kvinder fra borgerskabet. Det kan ikke undre nogen, at disse kvinder blev kaldt for "Hattedamer".

Arbejderkampen og kvinderne

Med industrialiseringen opstod en ny samfundsklasse i Danmark: arbejderklassen. Den organiserede sig for sammen at kæmpe for stadig flere ændringer på arbejdsmarkedet. Arbejderne krævede bedre arbejdsforhold, kortere arbejdsdage og højere løn. Mange af kravene blev hen ad vejen imødekommet.

Kravene om forbedringer handlede umiddelbart ikke om køn, men alligevel kom arbejderkampen også til at handle om forskelle på mænd og kvinder. Skulle kvinder f.eks. have de samme rettigheder som mænd? Skulle der tages særligt hensyn til gravide kvinder? Og skulle kvinder have ret til at holde fri eller arbejde mindre under barsel? I flere perioder

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « I
à dire »

La France vue par
doivent être valor

Rixes entre bande

La une

Tout France Monc

Guerre en Ukrai
négociations rale

modarbejdede mandlige fagforeninger kvinders krav om forbedrede arbejdsforhold, fordi mændene så kvinderne som konkurrenter til deres jobs.

Dette var sandsynligvis baggrunden for, at der opstod en del fagforeninger, som kun var for kvinder. I perioden 1870-1900 blev der oprettet 27 forskellige kvindelige fagforeninger. Nogle eksisterede dog kun i et par år. F.eks. blev Foreningen for kvindelige Sølvpolerere stiftet i 1887.

I 1901 vedtog Folketinget en fabrikslov, der erstattede den første fra 1873, som primært handlede om beskyttelse af børnearbejdere. I forbindelse med indførelsen af den nye lov opstod en debat om, hvorvidt der skulle være særregler for kvinder. Skulle kvinder f.eks. forbydes at arbejde om natten? Nogle mente, at kvinder havde brug for en særlig beskyttelse, fordi de skulle bære på, føde og opdrage de kommende slægter. Andre mente, at kvinder og mænd skulle være underlagt de samme regler. De mente, at en særlov for kvinder ville betyde en forringelse af de kommende slægters kår. Kvindernes økonomiske situation ville forringes, hvis de fik forbud mod f.eks. natarbejde. Dette ville så automatisk betyde ringere vilkår for kvindernes børn.

Fabriksloven fra 1901 indeholdt både generelle beskyttelsesregler for arbejderne i industrien og krav om beskyttelse af kvinder under barsel. Loven gav ikke kun kvinder ret til fire ugers hvile, efter at de havde født. Den forbød faktisk kvinder at arbejde i fire uger efter fødslen. Det krav var en lykke for den barslende kvinde, men samtidig en ulykke for den kvinde og familie, som var afhængig af hendes løn. For loven sagde ikke noget om, at hun havde ret til løn i de fire uger. Den sagde dog, at hun havde ret til fattighjælp og godt måtte arbejde lige efter fødslen, hvis hun fik en lægeerklæring på, at hverken hun eller barnet ville tage skade af, at hun arbejdede. Mange kvinder var afhængige af en sådan lægeerklæring, som en del også fik. Måske fordi de faktisk ikke var beskyttet mod at blive fyret på grund af deres graviditet.

Fabriksloven omfattede kun kvinder i industrien. Maren Vest (1885-ukendt årstal) var ufaglært og kom fra en landarbejderfamilie. Hun arbejdede derfor uden for industrien og gjorde altså intet ulovligt, da hun kort efter sine mange fødsler begyndte at arbejde igen. Hun fik i alt 13 børn.

Maren Vest, ufaglært landarbejder

“ Vor første søn var ikke uden en månedstid, da vi flyttede derhen, og han var meget syg det meste af sommeren. Han kunne næsten ikke tåle mad, men han måtte alligevel med ud i roemarkerne, når jeg var ude at luge roer. Jeg var nødt til at gå på arbejde, og hjemme var der ingen til at passe på ham. Ved høstens tid måtte jeg sætte min dreng i pleje og gå ud og vaske om dagen.

P.S.: *Raske Fjed: Ti arbejdende Kvinders Livserindringer. Jespersen og Pio, 1932.*

Figur 2.3 Der fandtes ikke kun mandlige "Jens Vej mænd", der som i Jeppe Aakjærs digt fra 1905 sad og huggede sten i vejkanterne. Kvinder foretog også den slags arbejde. Kvinden på billedet havde, som noget helt normalt, sit barn med i en barnevogn. Hun kunne dermed både arbejde og holde øje med sit barn. Når barnet skulle ammes, kunne hun hurtigt lægge det til sit bryst. Foto ca. 1910.

Det moderne gennembrud og sædelighedsfejden

I 1871 holdt litteraten Georg Brandes (1842-1927) en berømt tale på Københavns Universitet. I talen argumenterede han for, at den danske litteratur trængte til et skud kritisk energi. Han mente, at forfattere skulle beskrive samfundsmæssige problemer med henblik på at diskutere og kritisere. Litteraturen skulle med Brandes egne ord "sætte problemer under debat". Nogle af de emner, som Brandes ønskede at diskutere, var kønsroller, familien og ægteskabets betydning. Måske derfor skrev Brandes forordet til den engelske filosof John Stuart Mills (1806-1873) bog *The Subjection of Women*, der udkom på dansk i 1869 med titlen: *Kvindernes underkuelse*. Bogens hovedpointe var, at mænd og kvinder burde behandles på samme måde og indgå i ægteskab som ligeberettigede og ligestillede parter. Brandes hævdede selv, at han med oversættelsen havde sørget for, at kvindesagen blev sat på dagsordenen i hele Norden. Han skrev i 1887 til den norske forfatter Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910):

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « Il
à dire »

La France vue par
doivent être valor

Rixes entre bande

Alaune

Tout France Mond

Guerre en Ukrain
négociations rale

at deres liv er blevet levet som et kunstigt dukkeliv uden meningsfulde samtaler mellem jævnbyrdige voksne mennesker. Hun vælger at forlade både hjem, børn og mand for at finde sig selv som menneske. Stykket provokerede mange norske teatergængere i så høj grad, at flere forlod teatersalen eller undlod at klappe, da det havde premiere i Oslo i 1879. Et klart udtryk for, at sædelighedsfejden også verserede i Norge.

Det moderne gennembrud satte kvindesagen på den litterære dagsorden, og flere kvindelige forfattere fik udgivet deres romaner og noveller. Omkring 70 danske kvindelige forfattere debuterede i perioden 1871-1891. De fleste læses dog ikke længere.

Figur 2.4 I løbet af det moderne gennembrud kom der kritik af borgerskabets kvinders brug af korsetter, der gjorde deres taljer så smalle som muligt. Korsetterne begrænsede kvindens bevægelsesfrihed. Det var ikke unormalt, at kvinder dejsede om på grund af det fysiske ubehag, som korsettet medførte. I 1887 præsenterede Dansk Kvindesamfund en ny kvindemode. En kjole, som kvinder kunne bruge uden at have korset på. Kjolen blev kaldt "reformdragten". Den blev ikke særlig populær. Kvinder fortsatte med at bruge korsettet, som først blev umoderne omkring 1920.

Uddannelse

I 1814 fik Danmark en skolelov, der krævede almindelig undervisningspligt for alle børn, fra de var 6 år, til de som ca. 13-årige blev konfirmerede. Børn på landet skulle gå i skole hver anden dag. Børn i byerne hver dag undtagen om søndagen. I loven stod der intet om, at børnene skulle deles efter køn. Og de nye skoler var også for begge køn.

Skoleloven af 1814 medførte primært ændringer for børn af de fattigste familier. Borgerkabet fik i forvejen undervist deres børn, både derhjemme og i skoler. I 1700-tallet blev der oprettet flere "borgerdydsskoler". Disse var opdelt i drenge- og pigeskolers. F.eks. hed en skole "Døtreskolen". Her fik borgerskabets piger en boglig uddannelse med fokus på musik, maleri, broderi, sprog og litteratur. Pigerne skulle være dannede, så de kunne skabe et interessant kulturelt liv i deres hjem. Drengene derimod modtog undervisning i fag, der rettede

Figur 2.5 Fra 1880'erne kom mange af borgerskabets piger i særlige pigeskoler. Disse skoler havde fokus på de færdigheder, man mente, at piger havde særligt brug for: læsning og andre kulturelle fag, sprog og håndarbejde. På den måde kunne pigerne udvikle sig til at være interessante samtalepartnere og ordentlige hustruer og mødre. Her fra Frøken Birkerods højere pigeskole i København. Billedet er sandsynligvis fra omkring 1930, men pigeskolen havde eksisteret siden 1892.

sig mod livet uden for hjemmet. De blev undervist i matematik, filosofi og økonomi, så de enten kunne fortsætte deres uddannelse på universiteterne eller kunne blive dygtige handelsmænd.

Det tætteste, en kvinde fra borgerskabet i 1800-tallet kom på et arbejde uden for sit eget hjem, var i jobbet som guvernante. Det havde forfatteren Mathilde Fibiger f.eks. været. En guvernante var en kvinde, der arbejdede i en borgerskabsfamilie som en blanding af babysitter og lærer. Livet som guvernante blev beskrevet af flere danske kvindelige forfattere i de såkaldte "guvernanteromaner", der udkom i perioden. De handler alle om kvindens længsel efter bryllup og om kvindens sorg over at have ofret sit voksenliv i rollen som guvernante.

Indtil 1845 havde skolelærere altid været mænd, men herefter blev det muligt for kvinder at få en læreruddannelse. Der indførtes en institutbestyrerprøve, som begge køn kunne tage. Hvis man bestod den, kunne man starte sin egen private skole. Dette kom til at betyde, at flere nye skoler blev etableret med kvindelige ledere. Den mest markante blev N. Zahles Skole, som Natalie Zahle (1827-1913) grundlagde i 1852 i København. Hun ønskede at forbedre uddannelsesmulighederne for piger og kvinder. En lignende skole blev i 1853 oprettet i Randers af Pauline Worm (1825-1883). Fra 1867 fik kvinder adgang til at undervise drenge.

Samtidig med at antallet af pigeskoler voksede, og flere piger fik uddannelser, opstod en løbende debat om, hvorvidt piger overhovedet havde godt af at blive uddannede. I den diskussion fremhævede blandt andre lægen Johan C.A. Bock (1813-1879), at det var fysisk usundt for piger at sidde ned så mange timer om dagen. Andre mente, at det var ødelæggende for pigernes moral at modtage den viden, som skolerne gav dem. Undervisning i hjemmet var at foretrække, mente mange, både kvinder og mænd.

Kvinder på universitetet

At tage en akademisk uddannelse på universitetet var indtil 1875 forbeholdt mænd. Men derefter fik kvinder adgang til en universitetsuddannelse. Kvinder kunne dog først studere faget teologi fra 1904.

Den første kvinde, som blev indskrevet og gennemførte en uddannelse på universitetet, var Nielsine Nielsen (1850-1916). Hun blev læge. Anna Hude (1858-1934) blev i 1893 den første danske kvindelige historiker. I 1881 blev den første kvinde uddannet som tandlæge. Den første kvindelige ingeniør kom i 1897, mens den første kvindelige dyrlæge, Ester Mortensen (1913-1999), først blev uddannet i 1940.

NIELSINE NIELSEN

Nielsine Nielsen (1850-1916) søgte i 1874 om at blive optaget på studenterkursus, så hun først kunne blive student og siden læge. Hun havde læst i avisen, at det i USA var muligt for kvinder at tage akademiske uddannelser. Det ville hun også, og det lykkedes for hende. Sammen med Marie Gleerup (1850-1914), der også ville være læge, blev hun i 1877 den første kvindelige student. Da der ikke var gymnasier for kvinder, fik de to undervisning hos en privatlærer. Gleerup blev forsinket i løbet af sin uddannelse, og i 1885 blev Nielsen den første kvindelige læge og akademiker i Danmark. De to kvinder tog deres uddannelse på landets eneste universitet, Københavns Universitet. For at nå så langt var Nielsine Nielsen nødt

Figur 2.6 Nielsine Nielsen (1850-1916)

til at flytte fra sin familie i Svendborg, og dermed traf hun et usædvanligt valg for en ung kvinde i 1800-tallet.

Allerede i ungdomsårene var Nielsine Nielsen klar over, at hun ikke, som sin mor og sine søstre, ville giftes og stifte familie. Hun skrev i sin dagbog, at ægteskabet var slaveri, og hun betragtede mænd – ikke mindst sin far – som det svage køn. Da hun læste om de amerikanske kvindelige læger, vidste hun, hvilken vej hun skulle, og det lykkedes hende med hårdt arbejde og hjælp fra fremtrædende københavnske mænd og kvinder at få Københavns Universitet til at optage kvinder.

Nielsine Nielsen ønskede at specialisere sig inden for gynækologi, dvs. kvindesygdomme, men den førende læge inden for det felt modarbejdede hende, og det lykkedes hende ikke at gå videre ad det spor i Danmark. Selv om kvinder efter Nielsine Nielsen godt kunne komme ind på universitetet, var det langtfra sikkert, at de kunne få arbejde på et hospital efter uddannelsen. Her var modstanden mod de kvindelige læger stor. Mange mente, at det var unaturligt for en kvinde at tage en mands uddannelse og et job, der bestod i at studere (ikke mindst mandens) krop og sygdomme. Derfor etablerede mange af de første kvindelige læger privatklinikker, hvor en stor del af deres patienter var kvinder.

Nielsine Nielsen tog et kursus i gynækologi i udlandet og nedsatte sig efterfølgende som privatpraktiserende læge i København. Senere i sin karriere kom hun til at arbejde med behandling af kønssygdomme blandt Københavns prostituerede.

Fra 1885 kom der langsomt flere og flere kvindelige studerende på universitetet. Fælles for kvinderne var, at de skulle tage deres studentereksamen som privatundervisning, som der ofte skulle betales for. Først i 1903 fik piger samme adgang som drenge til gymnasiet, og dermed blev muligheden for at tage en videregående uddannelse også øget. Et problem for kvinder, der ønskede at studere, var i mange årtier at finde en bolig, hvis de som Nielsine Nielsen var nødt til at flytte fra deres familie. Siden 1600-tallet har der været kollegier i København, men de var kun for mænd. Det første kollegium for kvinder blev bygget i 1932. Det var Kvinderegensen i København.

Figur 2.7 Prostituerede kvinder på arbejde på værtshus i Holmensgade i København, ca. 1900. Kvinden i den hvide kjole er klædt i den særlige type hvide bomuldskjole, som var et tegn på, at hun var prostitueret.

Prostitution

Indtil 1906 brugte man begrebet "offentlige fruentimmere" om de kvindelige prostituerede, der var offentligt godkendt til at arbejde med deres erhverv. Der var også kvindelige prostituerede, som ikke var registrerede. Dem kaldte man for "hemmelige prostituerede". De offentlige fruentimmere kendte man blandt andet på, at de var klædt i en hvid bomuldskjole, som fungerede som en slags uniform.

I 1906 afskaffedes denne offentlige godkendelse af kvindernes arbejde og dermed også det offentlige tilsyn af dem. I perioden op til 1906 var der ellers kommet fokus på, at de "offentlige fruentimmere" var med til at sprede diverse kønssygdomme, primært syfilis og gonorré. Derfor indførte man løbende kontrol af kvindernes sundhedstilstand og af bordellerne. Her fik blandt andre Nielsine Nielsen mulighed for at bruge sin medicinske uddannelse og sin faglige interesse for gynækologien.

Husholdning som uddannelse

I slutningen af 1800-tallet fik Jutta Bojsen-Møller (1837-1927) den idé, at kvinder skulle kunne uddanne sig inden for madlavning, rengøring, barnepleje og alle de opgaver, der lå inden for hjemmets rammer. Selv havde hun som ung og nygift præstefrue skullet stå

Figur 2.8 Unge ugifte kvinder kom på f.eks. på Suhrs Husmoderskole i København for at lære de mange forskellige gøremål, der hørte til husmoderens daglige arbejde i hjemmet. Blandt andet lærte kvinderne at stryge og ordne vasketøj. Fotografiet er fra perioden mellem 1901-1920, hvor strygejern ikke var elektriske.

for madlavningen til de gæster, der besøgte præstegården. Det blev forventet, at hun som hustru tog hånd om de opgaver, men hun havde aldrig lært og var ikke blevet opdraget til husligt arbejde. Hun kunne fra ægteskabets begyndelse ikke finde ud af at lave anden mad end at bage en kage og oplevede derfor at stå i den forlegne situation, at hun ikke kunne lave mad til de besøgende.

Hun lovede sig selv, at hendes døtre aldrig skulle komme til at stå i samme situation, og hun fik overbevist to dygtige kvinder, Eline Eriksen (1854-1916) og Magdalene Lauridsen (1873-1957), om, at det var vigtigt at få lavet en uddannelse i husholdning til unge kvinder. Det blev til Sorø Husholdningsskole, som blev etableret i 1895.

Efterfølgende kom der flere husholdningsskoler i hele landet. Her kunne unge kvinder efter endt skolegang og inden ægteskab få en boglig og praktisk uddannelse, hvor de fik kendskab til den nyeste viden inden for madlavning, rengøring og husholdningsøkonomi. På den baggrund var de rustet til at blive gode hustruer og mødre. Kvindernes faglighed var vigtig både i den private husstand og for samfundet, der kunne nyde godt af, at kommende generationer voksede op i rene hjem, hvor de fik korrekt ernæring, der gjorde dem sunde og stærke.

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « Il
à dire »

La France vue par
doivent être valor

Rixes entre bande

À la une

Tout France Mon

Guerre en Ukrai
négociations rale

Professionalisering af arbejdet med hus og hjem var ikke kun for kvinder, der skulle giftes. Det skete også for de tusindvis af kvinder, der arbejdede som tjenestepiger. For at give dem en uddannelse blev Husassistenternes Fagskole etableret i 1906. Med titlen som husassistent lagde skolen afstand til den ufaglærte tjenestepige, og med eksamensbeviset i hånden kunne en husassistent gå ud til en kommende arbejdsgiver og bevise sin faglige kunnen og dermed kræve mere i løn – og måske også blive mødt med mere respekt for sit arbejde.

Efter Sorø Husholdningsskole kom der flere og flere skoler for unge kvinder rundt om i landet. Kvinderne blev undervist i alt, der var vigtigt i en god og moderne husholdning. I 1901 blev eleverne på den Suhrske Husmoderskole i København derfor undervist i stryging. Strygejernene var ikke elektriske, men skulle inden brug varmes op på en ovn.

Kvinder i sygeplejen

Kontrollen af de prostituerede foregik på klinikker rundt om i byerne. På disse klinikker arbejdede såvel læger som sygeplejersker. Sygeplejen var traditionelt varetaget af kvinder. Men sygeplejen som et selvstændigt fagområde med dertilhørende praktik og uddannelse opstod først omkring 1860'erne i Danmark. I 1863 blev Diakonissestiftelsens Sygeplejeskole oprettet, og i 1876 begyndte Kommunehospitalet i København at uddanne sine egne sygeplejersker.

Figur 2.9 Sygeplejersker bliver undervist på Københavns Kommunehospital af lægerne Iacobæus og Kiær ca. år 1900. Kun få af datidens sygeplejersker var gift. Hvis de valgte at indgå ægteskab, betød det oftest, at de måtte sige deres arbejde op.

De første kvinder, som tog en sygeplejerskeuddannelse i Danmark, brugte et år på det, og uddannelsen var præget af mesterlære. Eleven fulgte erfarne sygeplejersker og lærte af dem.

Forbilledet for de danske sygeplejerskeuddannelser var den nyoprettede "Nightingale School for Nurses", der blev oprettet i London i 1860. Skolen fik navnet efter Florence Nightingale (1820-1910), der som sygeplejerske i en større europæisk krig, Krimkrigen, kom hjem og udviklede sygeplejens teknikker og gjorde faget professionelt.

At sygeplejerskeuddannelsen blev et fag, hang nært sammen med det faktum, at der i perioden blev bygget mange hospitaler. Dermed voksede behovet for nye ansatte og nye faglige tilgange til faget. Samtidig var den store koleraepidemi i Danmark i 1853 og den sideløbende opdagelse af bakterien med til at sætte fokus på hygiejne, hvilket var en stor del af sygeplejens fagområde.

Kampen om stemmeretten

Da demokratiet blev indført i Danmark med Grundloven af 1849, var det ikke til diskussion, at det naturligvis var manden, der skulle gå til valgstedet og stemme. Det var ikke nødvendigvis, fordi man opfattede kvinden som et uselvstændigt menneske. Man opfattede familien som en fast struktur, der kun behøvede én repræsentant, og det var manden. Derfor kunne tyendet, der var familiens ansatte, heller ikke stemme.

Da Venstre fik regeringsmagten i 1901, troede mange, at de ville indføre stemmeret til kvinder. Det havde partiet været positiv overfor i flere årtier. Men det politiske system var således, at Landstinget skulle godkende beslutninger taget i Folketinget, og i Landstinget havde konservative modstandere af kvindevalgretten stadig magten indtil 1913/14.

Rundtom i verden blev der råbt op om kvinders manglende politiske rettigheder. Det påvirkede også forholdene i Danmark. Den generelle udvikling var i de fleste lande, at kvinder først fik stemmeret til kommunalvalg, siden til folketingsvalg. I mange lande fik ugifte kvinder og enker tildelt rettighederne før gifte kvinder. Dette skyldtes en opfattelse af, at når en kvinde var gift, blev hun repræsenteret af sin mand. I Danmark fik kvinder stemmeret til menighedsrådsvalg i 1903, til kommunalvalg i 1908 og til valg til både Folketing og Landsting, dvs. hele Rigsdagen, i 1915.

At kvinder og tyende fik retten til at stemme til Folketings- og Landstingsvalg i 1915, var resultatet af mange års diskussion og mange menneskers årelange kampe. Men det skal også ses som et udtryk for, at mange ting var ændret i det danske samfund og i verden fra 1849 til 1915. Danmark havde gennemløbet en industrialisering og urbanisering, som påvirkede familiestrukturen. Livsvilkårene havde særligt ændret sig i byerne, og stadigt flere kvinder fra borgerskabet uddannede sig og deltog i det offentlige liv. I 1901 mistede partiet Højre magten, og i stedet fik bondepartiet Venstre regeringsmagten. Det indvars-

2: 1850-1915 Fra grundlov til stemmeret | 37

Banlieues :

« Nous », combler

Présidentielle : « à dire »

La France vue par doivent être valor

Rixes entre bande

À la une

Tout France Monde

Guerre en Ukraine négociations raler

lede helt nye tider for dansk politik. Da Grundloven blev vedtaget i 1849, var der nok ingen, der havde forestillet sig, at et stort bondeparti ville sidde på regeringsmagten ca. 50 år efter. Ej heller havde nogen overvejet, at kvinder også skulle kunne deltage aktivt i politik på lige vilkår med mændene.

Figur 2.10 Denne valgplakat fra folketingsvalget i 1909 viser, hvordan Dansk Kvindesamfund kæmpede for at skabe fokus på, at kvinderne var udeladt fra det demokratiske fællesskab. De satte fokus på, at det var absurd at omtale de danske valgeregler som "almindelig valgret", når halvdelen af befolkningen ikke kunne stemme.

Argumenter for og imod stemmeret

Der var mange, der ønskede fokus på kvinders rettigheder. Heriblandt venstremanden Fredrik Bajer (1837-1922) og hans kone, Matilde Bajer (1840-1934). De stiftede sammen i 1871 Dansk Kvindesamfund.

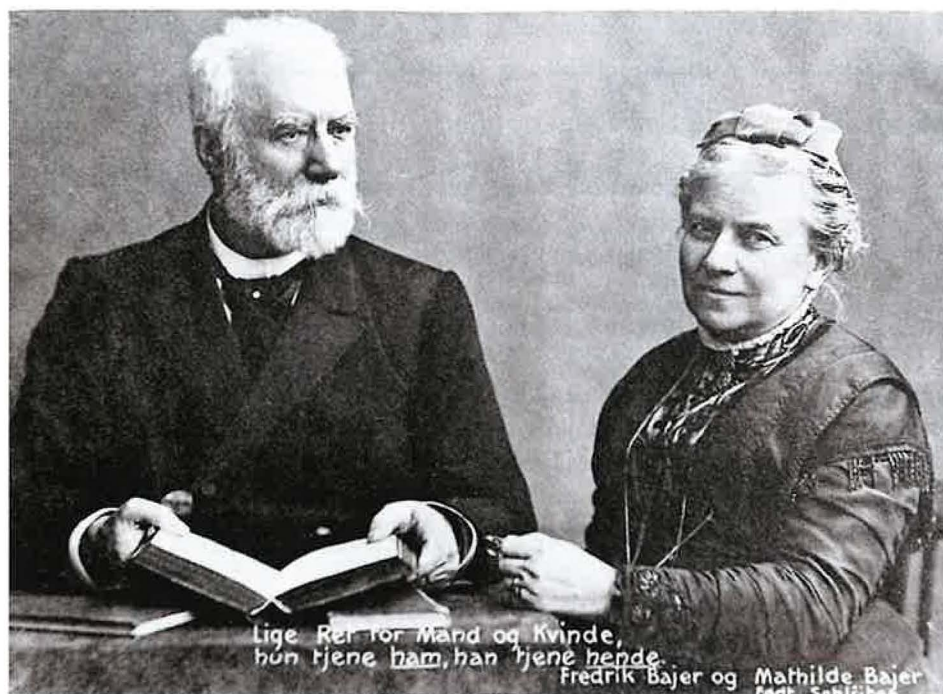
DANSK KVINDESAMFUNDS FORMÅLSPARAGRAF, 1871

... (Vi vil...) hæve Kvinden i aandelig, sædelig og økonomisk henseende og saaledes tillige at gøre hende til et selvstændigere og virksommere Medlem af Familie og Stat navnlig ved at aabne hende Adgang til Selvehverv.

www.kvinfol.dk

Målet for Dansk Kvindesamfund var altså både åndeligt og økonomisk. Et politisk krav om stemmeret var endnu ikke tydeligt. Det blev det først i 1906.

Nogle kvinder, blandt andet Matilde Bajer, var utilfredse med det manglende fokus på politiske rettigheder. Derfor stiftede de i 1886 en ny forening, Kvindelig Fremskridtsforening. Nogle år efter, i 1889, blev Kvindevalgretsforeningen dannet. Sideløbende med det opstod faglige kvindeorganisationer. Der blev altså kæmpet for kvinders rettigheder på mange fronter.

Figur 2.11 Ægteparret Matilde og Fredrik Bajer, som var med til at stifte Dansk Kvindesamfund. Begge var meget aktive i arbejdet med at få indført stemmeret og flere rettigheder til kvinder i Danmark. Fredrik Bajer er et eksempel på, at der også var mænd, som var meget positive overfor kvindesagen.

Et aktivt middel, som blev brugt i kampen for politiske rettigheder, var at stille interpellationer, det vil sige spørgsmål til de siddende politikere for at få dem til at formulere deres holdning til spørgsmålet om kvinders stemmeret. På et vælgermøde i 1890 bad lærerinden Louise Nørlund om retten til at stille et spørgsmål. Hun fik lov, og ordstyreren introducerede hende med disse ord:

Fra vælgermøde, 1890

“ Der vil nu ske noget meget mærkeligt, mine Herrer; en Dame har forlangt Ordet og vil komme til at tale. Efter Valgloven kan jeg ikke nægte det, og jeg beder Dem derfor om at høre hende og huske, at det er en Dame, der taler til os. Her maa derfor være absolut Ro.

Jytte Larsen: Kvindevalgret. Leksikon for det 21. århundrede. leksikon.org, 2013.

På vælgermøder rundtom i landet spurgte kvinderne blandt andet om følgende:

Interpellationer brugt på vælgermøder

“ Vil Kandidaterne være med til at betrygge den gifte Kvindes Medbestemmelsesret over Børnene, Husvæsenet og Pengene? Vil Kandidaterne være med til at skaffe Kvinderne Adgang til Deltagelse i det kommunale Liv?

Spørgsmaalene til Rigsdagskandidaterne 21. Januar 1890. Kvinden og Samfundet, 2:1890.

Kvinderne var så organiserede, at de til manges irritation tog rundt til politiske møder i landet og stillede de samme spørgsmål igen og igen. De kvinder, der stillede sig op og stillede spørgsmål til politikerne, havde sikkert læst denne opfordring fra 1890:

KVINDELIG FREMSKRIDTSFORENINGS TIDSSKIFT "HVAD VI VIL", 1890

Danske Kvinder!

Valgene til Folketinget staar for Døren.

Hvad vedkommer det os, ville I maaske sige. Vi have jo ingen Valgret, vor Stemme tynger ikke i Vægtskaalen, hverken til Højre eller til Venstre. Ingen bryder sig om vor Mening. Ingen venter sig noget af vort Arbejde.

I tage Fejl. I have et stort Arbejde, som I ikke bør vise fra Eder, – ja I have et dobbelt Arbejde, som I ikke bør unddrage Eder at udføre.

For det første er det Eders Pligt som Samfundsmedlemmer at støtte Mændene i deres Kamp. I maa vække de dvaske og ligegyldige af deres Uvirksomhed, I maa trøste de mismodige, I maa opildne de svage og frygtsomme, I maa styrke de tvivlende og vaklende, I maa minde de glemsomme om deres Borgerpligter.

Men I have endnu et stort Arbejde, der paahviler Eder særlig som Kvinder. I maa virke for Eders egen Valgret.

Kvindevalgretsforeningen har ved Samarbejde med Dansk Kvindesamfund bestræbt sig for, at Spørgsmaalet om Kvindens Valgret skal komme frem paa alle Valgtribuner Landet over. I bør støtte disse Interpellationer paa alle Maader. I bør drage Spørgsmaalet frem allerede paa Valgmøderne. I bør ved enhver Lejlighed vise, at I alle staar bag ved de Kvinder og Mænd, der bringe Sagen frem og gaa i Spidsen for Bevægelsen.

I maa melde Eder ind i Eders Foreninger. I maa holde Eders egne Blade; thi i første Række maa I stole paa Eder selv, og kun ved en enig og samlet Optræden kan I over-

vinde Eders Modstanderes Uvillie og styrke Eders Venners Bestræbelser til Eders For-
del.

Derfor maa I benytte Valgperioden til en kraftig og utrættelig Agitation!

Underskrevet: Kvindevalgretsforeningens Styrelse: *Johanne Meyer. Louise Nørlund.
Emilie Minet. Nelly Lagesen. A. F. Lamm. E. Staal. Réchel Witzansky. Fredrik Bajer. Line
Luplau, Formand i Kvindevalgretsforeningen.*

Kvindebladet Hvad Vi Vil - Organ for Kvindesagen i Danmark, nr. 2, årgang 3, 1890.

Det var ikke kun kvinder, som kæmpede for kvinders politiske rettigheder, hvilket frem-
går af ovenstående opfordring, hvor også flere mænd var underskrivere. Mange af de
ledende kvinder var gift med indflydelsesrige mænd. Blandt andet var gymnasielærer i
matematik Elna Munch (1871-1945), som stod i spidsen for arbejdet med at gøre Køben-
havns Valgretsforening til en landsdækkende forening, gift med lederen af det nye parti
Det Radikale Venstre. Han hed Peter Munch (1870-1948) og var minister tre gange i
perioden 1909 til 1940. I kredsen af støtterne var også den danske digter Jeppe Aakjær
(1866-1930), som i 1908 skrev en sang til kvindesagen. Sangen hed "Kvindevalgret", og
Jeppe Aakjær skrev poetisk om, at det kun var retfærdigt, at kvinden deltog i det politiske
liv på lige fod med manden, og at der ikke ville gå længe, før kvinderne ville rejse sig op
og kræve deres politiske rettigheder:

“ For længe hun sad under Formynder-Arm
og leged med Pynt og med Dukker,
for længe – som Fugl i sin gitrede Karm -
hun nipped til Smiger og Sukker;
men snart vil hun vaagne af Smigeren mæt,
da gnider hun Øjet og kræver sin Ret.

Jeppe Aakjær: "Kvindevalgret". Samlede Værker, Bd. 1. Gyldendal, 1918-19.

En anden markant kvinde, som tidligere er nævnt, var Matilde Bajer. Hendes mand, Fred-
rik Bajer, sad i Folketinget for partiet Venstre. I 1887 fremsatte han et lovforslag om
kvinders ret til at stemme ved kommunalvalg. Forslaget kom ikke igennem, men blev
dog behandlet. Også i 1888 blev emnet diskuteret i Landstinget. Her udtaler Carl Ploug
(1813-1894), der var digter, journalist og politiker for partiet Højre, sin mening i februar
1888:

2: 1850-1915 Fra grundlov til stemmeret | 41

Banquettes :

« Nous », combler

Présidentielle : « I
à dire »

La France vue par
doivent être valor

Rixes entre bande

la une

Tout France Monde

Guerre en Ukraine
négociations raler

Carl Ploug om kvindelig stemmeret, 1888

“ (...) Jeg tror, at Kvinden bør være, hvad allerede Bibelen kalder hende Mandens Medhjælp, men hans Medhjælp i det private Liv. Som saadan kan hun udrette overordentlig Meget.

(...) efter min Mening er Hovedforskjellen mellem Kvinden og Manden den, at hos hende er Følelseslivet og hos ham er Forstandslivet stærkest – det er Hovedforskjellen. Andre Forskjelligheder skal jeg som sagt ikke komme ind paa.

(...) I store bevægede Øieblikke, hvoraf vort Land har gennemlevet adskillige i de sidste 50 Aar, tør jeg sige, at Kvinden har viist sig oplagt og skikket til at spille en meget virksom Rolle som tilskyndende eller advarende Mændene. Men jeg tror paa ingen Maade, at de ere særlig skikkede til Lovgivningsvirksomhed; thi rolig Overveielse og logisk Slutning turde vel være Hovedbetingelserne for med Held at kunne deltage i den.

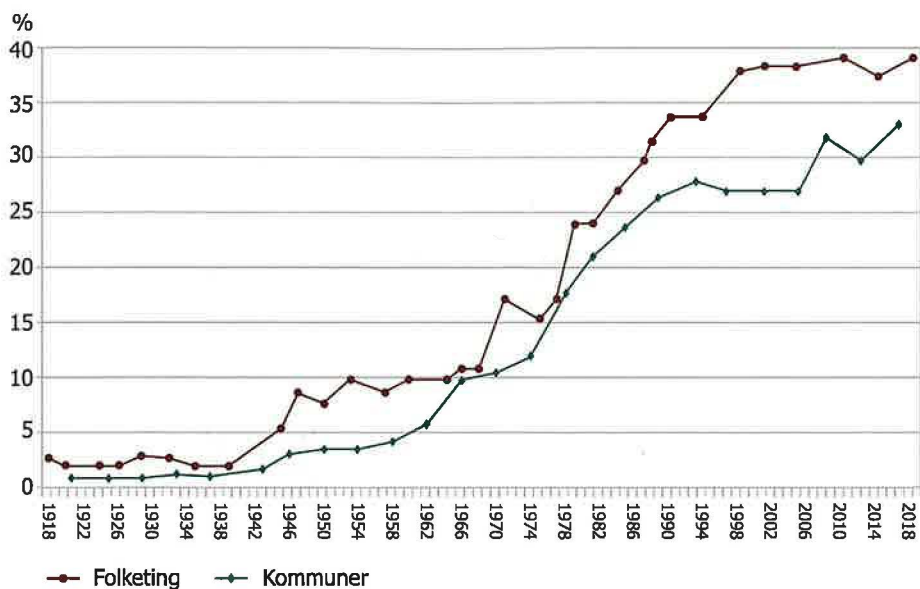
(...) Ligesom jeg altid har været rede til at forsvare baade Kvinden og Landet, saa forsvarer jeg ogsaa nu Begge, idet jeg modsætter mig dette Forslags Fremme. (...)

Carl Ploug: Første Behandling af Forslag til Lov om Kvinders kommunale Valgret. Rigsdagstidende 1887-1888, Landstingets Forhandlinger.

.....

Indenrigsminister Hans Peter Ingerslev (1831-1896) fra partiet Højre mente i den sammenhæng, at det største problem ville være, hvis to ægtefæller begge kom til at sidde i samme kommunalbestyrelse, for hvad ville der så ske, hvis de var uenige? Andre fremhævede, at kvinden havde en særlig psyke, som gjorde hende ude af stand til at træffe rationelle politiske beslutninger. Til gengæld skulle hun fokusere på sine strålende evner inden for alle former for omsorgsarbejde.

På den måde kom argumenterne til at udtrykke en forestilling, som mange havde om, at hvis kvinder fik stemmeret og mulighed for at blive valgt til Rigsdagen, så ville de med det samme få ca. halvdelen af pladserne. Dette kom imidlertid ikke til at ske. Ved det første valg i 1918, hvor kvinder kunne stemme, blev der kun valgt fire kvinder (3 %) til Folketinget og fem kvinder (7 %) til Landstinget.

Figur 2.12 Kvinders repræsentation i Folketing og kommuner, 1918-2019.
Kilde: kvininfo.dk/2015/kvinder-i-kommunalpolitik-siden-1909

Stemmeretten kom

I 1915 vedtog Rigsdagen, at kvinder og tyende skulle have stemmeret. Dette medførte et stort planlagt optog af mellem 10.000 og 15.000 danske kvinder gennem København mod Amalienborg.

På trods af det fælles arbejde og den enighed, der havde været mellem forskellige politiske grupperinger af kvinder under og op til vedtagelsen af den nye grundlov, så var det ikke et fælles optog, der gik sammen d. 5. juni 1915. De socialdemokratiske kvinder, som på det tidspunkt var stærkt inspirerede af den internationale socialisme og revolutionsånd, besluttede sig for, at de ikke ville fejre dagen sammen med de borgerlige kvinder, fordi disse tilhørte klassefjenden. I stedet fejrede de dagen med deres mandlige partifæller i Søndermarken til det årlige grundlovsmøde.

Figur 2.13 Foto fra "Kvindeoptøget" 5. juni 1915 foran Amalienborg. Her gik kvinderne i tusindtal for at aflevere et brev til kongen. I brevet udtrykte de deres glæde over, at kvinder havde opnået stemmeret. Det er tydeligt på kvindernes tøj, at de tilhørte borgerskabet. Læg mærke til deres hatte.

Den internationale kvindekamp

De involverede i kvindesagskampen i Danmark var i direkte kontakt med kvindesagsstøtter i andre lande. I 1899 blev Danmark repræsenteret i "International Council of Women", og i 1904 meldte valgretsudvalget i Dansk Kvindesamfund sig ind i den amerikansk styrede "International Woman Suffrage Alliance" (IWSA).

Danske kvinder var, som andre i verden, bevidste om den historiske sammenhæng, deres kamp havde med Den Franske Revolution. Det fremgår også af denne artikel af Elna Munch fra 1906 i bladet *Kvindernes Valgretskamp*:

Elna Munch: "Kvindernes Valgretskamp", 1906

“ ... De Resultater, der er naaet i de sidste Aar, er store, saa store, at Kvindernes Frigørelse ikke længere er en Utopi, men at man med Fortrøstning kan se frem mod den Tid, da det afgørende Gennembrud kommer, da Kvindernes lige Ret med Mændene anerkendes i hele den civiliserede Verden. Det er nu mere end 100 Aar siden, at Kravet om kvindelig Valgret rejstes. Det var i Frankrig, Fanen hejstes under den store Revolution, der skaffede Mændene deres Valgret. Det var i "Menneskerettighedernes" Navn, Mændene fik denne Ret. Hvad var da naturligere, end at Kvinderne meldte sig og hævdede, at de var Mennesker saa godt som Mændene, at havde hver Mand en naturlig og umistelig Ret til at have Del i Statens Styrelse, saa havde hver Kvinde det ogsaa ...

Elna Munch: Kvindernes Valgretskamp. I: Det ny Aarhundrede, 1906. Nr. og årgang ukendt.

De engelske kvinder, som kæmpede for politisk ligestilling med mændene, kaldte sig for suffragetter. Ordet suffrage betyder stemmeret, og derfor udtrykte betegnelsen klart og præcist det, de kæmpede for. De ønskede den stemmeret, som de erfarede, at kvinder havde fået andre steder i det store engelske imperium, nemlig i dele af Australien i 1894 og på New Zealand i 1893. Mange parlamentsmedlemmer i London ønskede dog ikke stemmeret til de engelske kvinder, og kvindesagsforkæmperne oplevede, at parlamentsmedlemmerne end ikke debatterede emnet. Måske derfor var den engelske kvindesagskamp karakteriseret ved at være langt mere aggressiv end den danske. Sultestrejker, stenkast, brandbomber og deciderede overfald på politikere var suffragetternes metoder til at få offentlighedens fokus på deres sag. Den engelske kvinde Emmeline Pankhurst (1858-1928), som spillede en stor rolle i kvindesagskampen i England, blev f.eks. i 1912 idømt ni måneders fængsel for at kaste sten mod politiet.

BLÅSTRØMPER, SUFFRAGETTER OG RØDSTRØMPER

I England i 1700-tallet deltog flere intellektuelle kvinder aktivt i de litterære saloner, som blev afholdt rundt omkring. I salonerne var kvindesagen ofte et diskussionsemne. Kvinderne bar blå strømper fremfor sorte strømper, hvilket ellers var det typiske for kvinder på den tid. Med de blå strømper forsøgte de intellektuelle kvinder sandsynligvis at markere, at de havde en politisk kamp at kæmpe. At de skilte sig ud. Disse aktive kvinder fra 1700-tallet kaldte sig for "Bluestockings" i England og "Bas Bleu" i Frankrig.

I 1800-tallet brugte man endnu en gang betegnelsen "Blåstrømper" om de kvinder, som kæmpede for kvindesagen. På det tidspunkt var det mest modstanderne af kvindesagskampen, som brugte det som et nedladende navn til kvindesagsforkæmperne. Kvinderne i England brugte betegnelsen "Suffragette" om sig selv, fordi de havde som mål at kæmpe for stemmeretten. Ordet suffrage betyder stemmeret.

Da kvindesagen kom på dagsordenen igen omkring 1970, valgte de deltagende kvinder at kalde sig for "Rødstrømper". Med denne betegnelse viste de både, at de tilhørte en flere hundrede år lang kvindesagshistorie, og at de tilhørte den røde politiske front. De var socialister, og derfor var strømperne røde, ikke blå.

I 1918, samtidig med afslutningen på 1. Verdenskrig, fik engelske kvinder over 30 år stemmeret. Engelske mænd fik stemmeret, når de fyldte 21 år. Ti år senere fik engelske kvinder de samme rettigheder som de engelske mænd.

Figur 2.14 I England var kvindesagskampen ofte en reel fysisk kamp. Her ses Emmeline Pankhurst under en arrestation i London i maj 1914. De engelske suffragetter brugte blandt andet metoder som sultestrejke og stenkast i deres kamp for flere rettigheder til kvinder. Andre gange lænkede de sig fast til metalhegn og lignende for at tydeliggøre, hvor vigtig en sag det var for dem.

Arbejdet med at sætte fokus på kvinders manglende politiske rettigheder foregik i alle vestlige lande. Og i forskellig grad hang arbejdet sammen med arbejderkampen, fagbevægelserne og generelt fokus på menneskerettigheder.

KVINDERNES INTERNATIONALE KAMPDAG

Siden 1921 er der blevet afholdt kvindernes internationale kampdag den 8. marts. Efterhånden kaldes dagen kun for kvindernes kampdag, og kampen gælder ikke, som oprindeligt, valgret. Ideen til en kampdag opstod i 1910, da der blev afholdt den 2. Internationale Socialistiske Kvindekongress i København i det, der senere blev Ungdomshuset på Jagtvej 69, men som dengang var Arbejdernes Forsamlingsbygning. Det var den tyske socialistiske politiker og kvindesagskæmper Clara Zetkin (1857-1933), der havde indkaldt til mødet, hvor et af de vigtigste emner var, hvordan kvinder fik samme valgret som mænd. Zetkin kom med idéen om, at der hvert år skulle afholdes en kampdag for kvinders valgret. Året efter blev kampdagen afholdt første gang, og fra 1921 fik dagen fast dato i kalenderåret.

KVINDERNES STEMMERET I ÅRSTAL (UDVALGTE LANDE)

1893: New Zealand	1921: Sverige
1906: Finland	1928: Storbritannien
1913: Norge	1944: Frankrig
1915: Danmark og Island	1948: Grønland
1916: Færøerne	1984: Liechtenstein
1920: USA	2005: Kuwait